

Конопка Наталія
*кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
Національного університету “Острозька академія”*

ПОНЯТТЯ “ЕКОНОМІЧНА АГРЕСІЯ” В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Прийняття Резолюції 3314 (XXIX) Генеральною Асамблеєю ООН від 14 грудня 1974 р. стало важливим кроком до визначення поняття “агресія” у міжнародному праві. Більшість країн розглядали це досягнення як важливий крок у кодифікації міжнародного права, однак визначення мало обмежені рамки, адже не визначало інші форми непрямой агресії, зокрема ідеологічної, політичної, економічної та ін. Власне такий стан речей залишається і на сьогодні. Не зважаючи на довгі дебати, що передували прийняттю резолюції, було прийнято рішення, що визначення “має зосереджуватися на збройній агресії” [5]. Однак невключення пояснення інших форм непрямой агресії, зокрема економічної і далі залишається прогалиною в міжнародному праві, а відтак у міжнародних відносинах. Невключення у резолюцію визначення поняття “економічної агресії” викликало невдоволення країн периферії міжнародних відносин, зокрема арабських та латиноамериканських держав.

Нафтове ембарго 1973 р. стало один із проявів застосування енергетичної зброї, яке мало настільки згубні наслідки для промислово розвинених держав світу, що підвищило можливість воєнного вторгнення. Арабські члени Організації країн-експортерів нафти (ОПЕК) використали нафту як політичну зброю

та заблокували експорт нафти на довгих п'ять місяців. Іншого відчутного економічного удару ОПЕК завдала за допомогою суттєвого підвищення цін на нафту на 70 %. Такі дії країн-експортерів нафти вперше у світовому масштабі продемонстрували ефективність економічної, енергетичної зброї та неготовність міжнародної спільноти до оперативного реагування на подібні дії.

Одним з перших науковців, що здійснив спробу проаналізувати з точки зору міжнародного права законність застосування “нафтової зброї”, механізми та законність дій США у боротьбі з такою формою економічної агресії у майбутньому був канадський дослідник міжнародного права McGill University проф. П. С. Демпсі [4].

Термін “економічна агресія” був використаний ще 1916 р. британською делегацією на Паризькій конференції під час роботи над резолюцією, що закликала до спільних дій Альянсу після війни для захисту своїх економічних інтересів від німецької “економічної агресії” “необхідними заходами самозахисту” [1]. І не зважаючи на те, що питання визначення “економічної агресії” активно обговорювалися міжнародною спільнотою у 50-60 рр., тим не менш, більшість представників 6 комітету Генасамблеї та Спеціальних комітетів 1953 та 1956 років з питання визначення агресії, мабуть, вважали, що право на самооборону обмежується правом застосування сили як відповідь на насильницькі дії і що застосування сили не може бути законною реакцією на економічну агресію. Небажання її включення до визначення агресії, очевидно, впливало з побоювань, що Рада безпеки ООН згідно зі ст. 39 отримала б необмежену владу визнавати різні форми невоєнного примусу як агресію [4, с. 266], а держави, за ст. 51, — відстоювати право на самозахист, щоб обґрунтувати використання збройних сил [4, с. 267]. Цікавою видається думка М. Домба щодо побоювання чіткого визначення поняття “економічна агресія” в міжнародному праві. Зокрема, він вказував, що в ООН часто лунала думка про те, що розширення визначення агресії для включення економічних та інших видів непрямой агресії ставить під загрозу мир у всьому світі через збільшення кількості інцидентів, які породжують право на самозахист [5; 4, 264].

У XX ст. заяви про економічну агресію були звичним явищем. Коли в 1960 р. США скоротили квоту Куби на імпорту цукру, кубинський уряд висунув звинувачення, що цей захід

становить акт агресії. У 1976 р. Ісландія розірвала дипломатичні відносини з Великобританією через “риболовну агресію”. Представники Чилі звинуватили США в економічній агресії, що призвела до падіння уряду Альєнде. Деякі країни звинуватили арабські держави у незаконному економічному тиску шляхом накладення нафтового ембарго в 1973 р. Натомість останні вважали, що такі дії є виправданими та законними.

Цілком слушно, що, незважаючи на кількість таких вимог, правові підстави для звинувачення чи виправдання застосування економічної агресії залишалися неясними як і дефініція поняття “економічна агресія”. На думку М. Домба, “економічна агресія” – це будь-який односторонній акт держави, спрямований проти іншої держави або групи держав, який має на меті та фактично позбавляє таку державу або держави суттєвих ресурсів, або який серйозно погіршує їх нормальну економічну діяльність, тим самим загрожуючи суверенному праву держави приймати власні політичні рішення [5, с. 100; 4, с. 270]. Багато дискусій точилося навколо питання про те, чи заборона “загрози або використання сили” у ст. 2 Статуту ООН (4) поширюється на дії без застосування військової сили. Деякі представники тлумачили це положення ширше, водночас інші вважали, що ст. 2 не поширюється на економічний примус [5, с. 88-92]. Така розбіжність думок свідчить про те, що Статут ООН на час прийняття резолюції не був задовільною правовою базою для звинувачення в економічній агресії. У цьому випадку видається цілком слушним є те, що у прийнятті визначення економічної агресії, зокрема ОАД (чи іншими регіональними організаціями на сьогодні), можна було б чітко прописати умови використання збройних сил в цілях самооборони проти передбачуваного економічного агресора. Прийняття визначення не становитиме загрози світовому миру або концепції державного суверенітету. Швидше за все, це б сприяло процесові кодифікації, уточненню концепції економічної агресії, наданню додаткового форуму для врегулювання суперечок та зменшенню використання сили.

Відповідно важливим питанням, яке постало перед міжнародної спільнотою у 70-их рр. і не зійшло з порядку денного і на сьогодні, є визначення поняття та елементів “економічної агресії”. М. Домб пропонував наступні критерії дефініції поняття: а) дія повинна бути незаконною, згідно з міжнародним правом. Ця вимога має важливе значення для забезпечення права всіх держав проводити дії згідно з їхніми інтересами, якщо ці дії не

порушують міжнародного права. Економічні дії держави можуть вважатися незаконними, якщо вони порушують договори, загальні принципи міжнародного права або принцип невтручання; б) дія повинна бути агресивною, враховуючи інтенсивність та ступінь шкоди, нанесеної однією державою іншій. Обсяг шкоди може коливатися, наприклад, від незначних коливань експортних цін за рахунок незначного збільшення тарифів, – до великих потрясінь вітчизняної промисловості, викликаних припиненням постачання необхідних продуктів; в) дія не обов'язково повинна бути економічною. Часто вважають, що термін “економічна агресія” отримала свою назву від засобів, що використовуються для того, щоб чинити тиск на державу-жертву. Це формулювання підкреслює економічний характер заходів, використовуваних для примусу, наприклад, маніпулювання тарифами, накладення ембарго та бойкоту, демпінгові ціни на товари та заморожування коштів. Водночас, неважливо, які засоби використовуються для примусу – чи економічні чи дипломатичні, або навіть застосування військової сили – адже метою є підірвати економіку держави. Блокада, наприклад, залежить від застосування сили для запобігання потрапляння вантажу до місця свого призначення і буде являти собою акт агресії під визначення агресії, дане ООН, але оскільки метою блокади є позбавити країну економічних ресурсів, вона також буде актом економічної агресії [5, с. 96-99]; г) дія повинна бути доведеною. Ось власне в цій площині і лежать найбільші суперечності. Важко довести, що той чи інший тариф є актом агресії. Ступінь доказовості залежить від інтенсивності агресивного впливу на економіку іншої держави. Рішення міжнародних трибуналів сприятимуть розвитку особливо необхідного прецедентного права в цій галузі [5, с. 88-91]. Водночас кожна держава має право захищати свої суверенні права, в тому числі національні економічні інтереси.

З початком ери глобалізації перед світовою спільнотою постали нові безпекові виклики, які ще більше загострили необхідність розв'язання проблеми поняття “агресія”, в тому числі “економічної агресії” для вироблення механізму протидії загрозам симетричного, а зокрема, асиметричного характеру. 11 червня 2010 р. на 13-му пленарному засіданні Міжнародного кримінального суду була прийнята консенсусом резолюція RC/Res.6 “Злочин агресії”, в якій вносилися поправки в Римський статут щодо злочину агресії, елементів злочину й Положення

щодо розуміння поправок до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, що стосуються злочину агресії [1]. Резолюція стала результатом роботи Спеціальної робочої групи щодо злочину агресії, однак і ці ініціативи не містили включення економічної агресії. У деяких національних кримінальних законах (наприклад у Фінляндії, Швеції, Румунії) як злочинна ворожість кваліфікується й економічний тиск [1]. Відтак, суверенні держави змушені виробляти свої власні механізми захисту, зважаючи на широке та нечітке трактування поняття “агресії” в сучасному міжнародно-правовому полі.

У другій половині ХХ ст. були визначені основні положення міжнародного права щодо поняття “агресія” без включення інших форм непрямой агресії. Найбільше від випадків, які можна було розцінювати як економічну агресію, страждали країни третього світу, периферії міжнародних відносин, які намагалися або протистояти агресивній економічній політиці держав (як у випадку латиноамериканського регіону) або спробували застосувати “економічний примус” супроти розвинених держав у випадку держав-членів ОПЕК. Сучасне міжнародне право не відповідає сучасному розвитку міжнародних відносин у глобалізованому світі, а відтак не здатне ефективно реагувати на щораз нові виклики світовій безпеці. Не маючи в своєму арсеналі дієвого правового механізму, світова спільнота не здатна реально впливати на розв’язання безпекових проблем та протистояти економічним загрозам.

Список використаних джерел:

1. Резолюція Rc/Res.6 “Злочин агресії” від 11 червня 2010 р. URL : w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=50984&pf35401.
2. Саяпин С. Развитие определения преступления агрессии в международном и национальном уголовном праве. Альманах международного права. 2010. Вып. 2. С. 294-316.
3. Bowett D. Self-Defense in International Law 106. 1958.
4. Dempsey Paul Stephen. Economic Aggression & Self-Defense in International Law: The Arab Oil Weapon and Alternative American Responses Thereto. Case Western Reserve Journal of International Law, Volume 9, Issue 2, 1977, p. 253-321.
5. Domb Martin. Defining Economic Aggression in International Law: The Possibility of Regional Action by the Organization of American States. Cornell International Law Journal. Volume 11. Issue 1. Winter 1978. Article 4. URL : <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1042&context=cilj>.
6. United Nations Charter (full text). URL : <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.